

TROOST

Serie Zomerdiensten

Om troost gaat het hier vandaag. Wie heeft er niet zo nu en dan behoefte aan troost, sommigen misschien wel permanent. Maar wat troost precies is, hoe je getroost kunt worden, of jezelf kunt troosten, dat is niet zo duidelijk. De Canadese schrijver en ex-politicus Michael Ignatieff zegt: 'Vertrouwing is het tegengestelde van berusting. (...) Berusten is je overgeven, elke hoop opgeven dat het anders zou kunnen zijn. (...) Troost vinden is je verzoenen met het feit dat de wereld is zoals hij is, zonder de hoop op gerechtigheid te verliezen.'

Eind vorig jaar verscheen de Nederlandse vertaling van zijn boek *Troost. Als licht in donkere tijden*. In 17 hoofdstukken, portretten, laat Ignatieff in chronologische volgorde zien hoe en waar denkers en schrijvers in de westerse wereld troost gezocht hebben, van de oudheid tot onze eigen tijd, van de psalmen tot Václav Havel. Het werd een bestseller. Kennelijk hebben veel mensen behoefte aan troost. Ignatieff zelf werd tot het schrijven aangezet door de persoonlijke ervaring die hij in Utrecht opdeed toen hij een lezing moest geven op een koorfestival waar alle 150 psalmen ten gehore werden gebracht, getoonzet door verschillende componisten. Hij, zelf ongelovig, beschrijft die gebeurtenis zo: 'De muziek was prachtig, de woorden raakten me diep en de ervaring had een louterend effect dat ik tot op de dag van vandaag probeer te verklaren. Ik was gekomen om een lezing te geven, maar wat ik vond was troost: in de woorden, de muziek en de tranen van herkenning bij de toehoorders.'

Het mooiste voorbeeld van troost in de Bijbel hebben we zojuist gehoord: als de welvarende Job door rampspoed wordt getroffen, al zijn bezit verliest, al zijn kinderen verliest, tot zelfs zijn eigen gezondheid aan toe, komen vier vrienden hem troosten door zeven dagen lang zwijgend bij hem te zitten. We vinden dat nog terug in het Joodse rouwritueel van de sjivwe: de rouwenden zitten zeven dagen zonder iets te hoeven doen, de deur staat open en vrienden, bekenden en onbekenden komen om eten te brengen en er zwijgend bij te zitten, het initiatief om te praten ligt geheel bij de rouwenden. In het Bijbelverhaal gaat het mis op het moment dat de vrienden dat zwijgende meeleven verbreken en proberen een verklaring te vinden voor al de ellende die Job getroffen heeft, een verklaring op metafysisch niveau. En hoe meer Job zich daartegen verdedigt hoe venijniger de beschuldigingen van de vrienden worden dat hij wel iets heel erg fout gedaan moet hebben dat dit lot hem nu treft. Ze willen er niet aan dat het leven niet rechtvaardig is, dat geluk en pech, ziekte en gezondheid niet eerlijk verdeeld worden. Jobs lijden brengt hun wereldbeeld waarin alles klopt, niet aan het wankelen. En dus kunnen zij hem niet troosten na die eerste zeven dagen van zwijgend meeleven.

Die 17 personen in het boek van Ignatieff lijden door veel verschillende oorzaken, maar in al dat verdriet zijn twee hoofdlijnen te ontdekken: een persoonlijke en een politieke. Politiek? Is dat een reden voor diep verdriet waarvoor troost nodig is? Ignatieff geeft er overtuigende voorbeelden van: de Romein bijvoorbeeld, die zijn hele leven had gewijd aan de zaak van de Republiek, maar moest ervaren dat die ten onder ging door het verlangen van het volk naar een sterke man, Julius Caesar. En een latere Romeinse keizer, Marcus Aurelius die zijn rijk wilde verdedigen tegen de barbaren maar onder ogen zag dat hij en zijn leger daarbij dezelfde methoden van bloedvergieten, plundering en verkrachting toepaste als waar hij zo tegen gekant was. Abraham Lincoln die achter zijn idealen van afschaffing van de slavernij bleef staan maar moest erkennen dat ook toen de burgeroorlog gewonnen was, de eenheid van zijn land, de Verenigde Staten, nog heel ver weg was (en dat is zij nog steeds, tot op de dag van vandaag). Wij kunnen die voorbeelden moeiteloos aanvullen uit onze eigen tijd. Socialistische idealen die in het 'reëel bestaande socialisme' slechts als ideaal staande bleven, niet opgewassen tegen de praktijk van alledag, met de Stasi, het verklikken, de censuur. De hoop dat de Coronacrisis een keerpunt zou zijn in onze omgang met dieren en dat we geleerd hadden ook zonder vliegweisjes gelukkig te kunnen zijn, maar niets hoor. En nu onze idealen van pacifisme, en de hoop die we koesterden dat wederzijds economisch belang tot vrede zou leiden, 'Wandel durch Handel', dat luisteren naar de ander de angel uit conflicten zou kunnen halen. En nu, we hopen dat de westerse bondgenoten geen "Oekraïne-moeheid zal optreden, dat de wapenleveranties niet stopgezet worden, we verkneukelen ons als Russische militaire vliegvelden op de Krim gebombardeerd worden en misschien zelfs bij dodelijke aanslagen op een niet zo onschuldige burger in Moskou. Wij met onze in principe pacifistische idealen, terwijl we donders goed weten dat de wapenindustrie het meeste profiteert van de situatie. En luisteren? Luisteren naar denkbeelden die uit machtswellust ontspruiten en uit nostalgie naar een groot-Rusland dat nooit bestaan heeft? Liever niet. Luisteren naar de irrationele angst dat de NAVO een invasie van Rusland van plan is? Ook liever niet, al is het misschien wel nodig. Maar het komt ons zo absurd voor dat we die angst maar

moeilijk serieus kunnen nemen, dus écht luisteren? En zo schoot Poetin niet alleen steden in puin en een volk, maar ook onze idealen, gebaseerd op een wereldbeeld dat eerder idealistisch dan realistisch blijkt te zijn. Dus verdriet om politiek, om teloorgegangene idealen? Ja, heel herkenbaar. Troost hebben we daarvoor nodig, troost niet als berusting, maar – in de woorden van Michael Ignatieff om je te kunnen verzoenen met de wereld zoals die is, zonder de hoop op gerechtigheid te verliezen.

Het persoonlijke leed in de portretten die Ignatieff schetst, wordt veroorzaakt door het verlies van gezondheid of door het verlies van geliefden. Iedereen die maar een beetje geleefd heeft, zal dat herkennen. Je kunt het ook jezelf aandoen, door hersenspingsels, wanen, zelfbeschuldiging of noem maar op. Marieke Lucas Rijneveld laat ingenieus en intens zien op hoeveel verschillende manier wij allemaal ongelukkig kunnen zijn, hoe wij dat bedekken en anderen niet toelaten en het zo nog erger maken. Het gedicht is 'voor wie zichzelf iedere avond het donker van zijn kop in jaagt, voor wie de hoop heeft opgegeven als een zieke kameraad, voor wie verstrikt zit in eigen-ik, voor wie weerloosheid weg-eet, koopt slikt...' 'We zijn de leegte en weten niet hoe ons te vullen.'

Vindt een van die 17 denkers die Ignatieff opvoert, gelovigen en ongelovigen, een troost die ook voor ons overtuigend is? Niet veel denk ik. We vinden flarden misschien, fragmentjes van een levensstijl die inspireert, een kwestie van 'zien, soms even'. Maar een hele theorie, een methode, een denkbeeld waardoor de gebroken werkelijkheid weer rond wordt, nee. Tenminste als wij niet alles verwachten van een hiernamaals en een laatste oordeel waarmee alles goedgeemaakt wordt, 'stil maar, wacht maar...', dat geloof dat terecht opium voor het volk genoemd werd.

Wat maakt dan dat het boek van Ignatieff als geheel toch troost biedt? En wat maakt dat het gedicht van Rijneveld, of de rouwgedichten die Geeske hier een paar weken geleden liet horen, zo troostrijk zijn? Die teksten bieden toch ook geen antwoord, geen gedachteconstructie die de werkelijkheid weer héél maakt?

Ik denk dat het de herkenning is die helend werkt. We herkennen ons in de ervaring die in het lied of gedicht wordt opgeroepen, hoe anders de concrete details misschien kunnen zijn. Die herkenning maakt dat je je gezien voelt, dat je niet alleen bent in je ellende. Dergelijke teksten zijn als de vrienden van Job die gewoon alleen maar bij hem zitten en zo zijn verdriet delen. Zij zíen Job. Pas als zij beginnen te spreken en wat Job is overkomen proberen in te passen in hun wereldbeeld, kijken zij langs hem heen, zien zij aan hem voorbij. En Jobs allengs woedender wordende antwoorden zijn een schreeuw om gezien te worden zoals hij is. Een schreeuw eerst naar zijn vrienden, maar de geadresseerde is uiteindelijk God zelf.

Als we voelen, of hopen, dat God iemand is tot wie we in relatie staan, is dat de troost die ons geloof kan bieden: ten diepste gezien te zijn. Met al je verdriet, met al je vreugde ook, met al je goede bedoelingen en al je mislukkingen. Weten dat je gezien, gekend wordt, dat verandert niets aan je situatie, je snik zit nog onzichtbaar en hoog in je keel, je bent nog steeds bang om in een leeg huis thuis te komen, ligt misschien nog altijd te woelen, je krijgt je gezondheid er niet mee terug, je gestorven geliefde is nog altijd dood. En toch, toch helpt het. Je met je moeheid, je pijn, geborgen te weten, gezien met milde ogen, omvat door zachte handen van ontferming, dat helpt om het leven weer aan te gaan, om je niet alleen maar breekbaar en weerloos te voelen.

En als je het wel graag zou willen geloven, maar het niet meer kunt, geloven in een God als zo'n liefdevolle moeder of vader? Wat moet je met die ontferming en dat gezien en gekend worden als je een meer abstract, onpersoonlijk idee van God hebt? Dan toch minstens dit, dat wij kunnen proberen die rol van de Naam-Ik-zal-er-zijn voor anderen te hebben, dat wij anderen de vertroosting kunnen geven van werkelijk gezien te worden, gehoord, niet alleen gelaten. Dat wij individueel en als gemeenschap een plek zijn voor troostzoekers, voor iedereen. Dan maken wij waar dat wij geschapen zijn naar Gods beeld en gelijkenis, door er te zijn voor wie het nodig heeft, zo toegankelijk, zo genadig als wij hopen of vertrouwen dat Hij (Zij) voor ons is.

Bettine Siertsema